

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA IJTIMOY KOMPETENSIYALARNI
SHAKLLANTIRISH**

G'.B.Salohiddinova

Alfraganus universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi

Xudoyberganova Nazokat

Alfraganus universiteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish haqida so'z yuritiladi. Bugungi kunda ta'limning eng asosiy talablaridan biri bolalarni erkin va mustaqil, ularni har tomonlama kamol topgan, yetuk va rivojlangan shaxs qilib tarbiyalashdir. Bu o'rinda bolalarda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish juda muhimdir.*

Tayanch so'zlar: *Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi, kommunikativ kompetensiya, axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi, o'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi, umummadaniy kompetensiya, o'zini-o'zi anglash, ijtimoiy faollik, o'zaro hamkorlik, mustaqil fikrlash, o'ziga ishonch.*

Annotation: *This article focuses on the formation of social competences in primary school students. Today, one of the main requirements of education is to raise children as free, independent, fully matured and developed individuals. For this, it is very important to form social competences in children.*

Key words: *Socially active citizenship competence, communicative competence, information processing competence, self-development competence, general cultural competence, self-awareness, social activity, mutual cooperation, independent thinking, self confidence.*

Ta'limda kompetensiyaviy yondoshuv deyilganda, o'quvchilarning shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy hayotlarida uchraydigan vaziyatlarda egallagan turli xildagi malakalarini samarali ravishda qo'llashga o'rgatish tushuniladi. Inson o'z hayotida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh kadr bo'lishi uchun zarur bo'lgan tayanch kompetensiyalarga ega bo'lishi lozim. Tayanch kompetensiyalarga esa axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi, o'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi, milliy va umummadaniy kompetensiyasi, matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyalari kiradi.

Kommunikativ kompetensiyani boshlang'ich sinf o'quvchilarida shakllantirish juda muhimdir. Ma'lumki, mafkuraviy tarbiyaning eng ta'sirchan vositalaridan biri muloqot hisoblanadi. Chunki inson qalbida va ongida shakllanadigan dunyoqarash, e'tiqod, imon, vijdon, mas'uliyat kabi fazilatlar tarbiyasida radio-televideniya, gazeta-jurnallar, badiiy hamda ilmiy adabiyotning o'rnini e'tirof etgan holda shuni aytish

mumkinki, yuzma-yuz kechadigan fikr almashuv, insonning yuzi va ko'ziga qarab turib aytiladigan bama'ni so'z va hissiyotlarning o'rni beqiyos. Shuning uchun ham ota-ona bir gapni aytishi lozim bo'lsa, bolasining yuzini o'ziga qaratib olib, zarur yuz qiyofasi va ko'zidagi samimiyat bilan fikrini uqtira boshlaydi. Va bunday muloqot, albatta, samarali bo'ladi. Shu bois o'qituvchi-o'quvchi, o'quvchi-o'quvchi va ota-ona – o'quvchi o'rtasidagi muloqot ta'lim-tarbiya jarayonida katta ahamiyatga egadir. Bolalar nutqining rivojlanishi ularning faoliyati, muloqoti bilan uzviy bog'liqdir. Bola jumllarining mazmuni va shaklidagi o'zgarish uning muloqot shakllari o'zgarishi bilan bog'liq bo'ladi. Ilk bolalik davriga xos situativ nutq ishchan muloqot shaklidan nosituativ bilishga yo'naltirilgan va nosituativ-shaxsiy muloqot shakliga o'tilishi bolalar nutqiga ma'lum bir talablarni qo'yadi. Bu talablar bola nutqining yangi-yangi tomonlarini, turli kommunikativ masalalarni hal qilishi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarni tarkib toptiradi. Bolaning nutqi sotsial kontaktlarni o'rnatish funksiyasini bajara boshlaydi. Buning uchun esa bolada ichki nutq tarkib topishi, monologik xususiyat kasb etib borishi lozim bo'ladi. Bola nutqining rivojlanishidagi muhim xususiyat - nutq tafakkur quroliga aylanishidan iborat. Kommunikativ kompetensiyada o'quvchining muloqotda muomala madaniyatiga amal qilishni, hamkorlikda jamoada samarali ishlay olish layoqatlarini shakllantirish ham o'z o'rniga ega. Umuman maktab o'quvchisining asosiy natijalari bu ish qanchalik muvaffaqiyatli o'tishiga bog'liq bo'ladi. Ulg'ayayotgan kishining hayotdagi mavqeyini shakllantirishda, uning hayot yo'lini belgilashda, o'z vazifasini anglatishda o'qituvchining bolalar jamoasini barpo etish yuzasidan olib boriladigan faol va qat'iy faoliyati zarur hisoblanadi. Demak, bola kommunikativ kompetensiyani egallashi orqali uning nutqi, muomala-munosabat va bilish darajasi oshib boradi.

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasini egallash ham boshlang'ich sinflarda muhim ahamiyatga ega. O'zini-o'zi anglashning rivojlanishi har bir bolada o'ziga xos tarzda kechadi. Dunyoning rivojlangan davlatlaridan biri bo'lgan AQSH pedagogikasidagi ta'limotda ham quyidagilarni ko'rish mumkin:

- bolani o'z kuchi, imkoniyatiga ishonch ruhida tarbiyalash;
- o'quvchining eng kichik shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish uchun kurash;
- bolani kamsitmaslik, insoniy qadriyatlarni va g'ururini erga urmaslik;
- o'quvchining ilk davridanoq kasb-korga yo'naltirish, Vataniga faxr va iftixor ruhida tarbiyalash.

Ma'lumki, bola bilimga qiziqmasdan turib, o'qishga intilmaydi, muvaffaqiyatli o'qiy olmaydi. Bolada o'z kuchiga va qobiliyatiga ishonch hosil etish, o'qishga jalb etish, ilk yutuqlari uchun rag'batlantirish, ayniqsa, ahamiyatlidir. Boladagi o'qishga qiziquvchanlik qiyinchiliklarni yengishga, faolligini oshirishga, ishonch uyg'otishga va mustaqilligi kamol topishiga olib keladi. Sinf rahbarlarining madaniyat darajasining kengligi, pedagogik odob talablariga rioya qilishi, har bir bola shaxsini inson sifatida hurmat qilishi bilan unga nisbatan talabchanlikni unutmaslik, tashkilotchilik malakalariga ega bo'lishi, o'z malakasini tinimsiz oshirib borish bilan ishga ijodiy

yondashish talab qilinadi. O'zini-o'zi anglashning rivojlanishi bolaning bilish va motivatsion sohalari shakllanishi bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Mana shu sohalarning rivojlanib borishi natijasida bola ham o'zini, ham o'zi egallab turgan vaziyatni anglashga qodir bo'la boshlaydi, ya'ni unda o'zining ijtimoiy "men"ini anglash shakllanadi. Bu hodisa bolaning keyingi yosh bosqichiga o'tishida muhim rol o'ynaydi. Bu davrda bolalarda ixtiyoriy harakatlar rivojlanishi bilan birga irodaviy jarayonlar ham ko'rina boshlaydi (maqsad qo'yish, yo'1-yo'riq hamda vositalarni belgilash, qarorga kelish va qarorni ijro etish). Bolalar irodaviy harakatlarini o'stirish va mustahkamlashda ularni mehnat mashg'ulotlariga jalb qilishning ham ahamiyati kattadir.

Bolalarga biron mehnat topshirig'i berilsa, ular ayni chog'dagi o'zlarining maylxohishlarini yengib, mehnat topshiriqlarini o'z vaqtida bajarishga intiladilar. Bolalardagi irodaviy harakatlarni rivojlantirish maqsadida ularni o'z-o'ziga xizmat qilish, sinfda navbatchilik qilish, gullarni parvarish qilish va tabiat burchaklarida navbatchilik qilish kabi mehnat turlariga jalb qilish zarur. Bunda faqat mehnat topshiriqlari berish bilangina cheklanib qolmay, balki bolalarning bu topshiriqlarni qanday bajarayotganliklarini ham tizimli ravishda tekshirib, nazorat qilib turish lozim. Ana shunday qilgandagina bolalarda javobgarlik hissi yuzaga keladi. Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi Jamoa rivojlanish darajasidan dalolat beradigan muhim belgilaridan biri – o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatiga ishtiyiqi hisoblanadi. Kechaga tayyorgarlik ko'rish, shanbaliklarda ishtirok etish kabi maktab tajribasida muntazam uchrab turadigan ishlarda ko'zga tashlanadi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirishda o'quvchilarning faqat sinfdan tashqari faoliyatida namoyon bo'ladigan munosabatilarni tahlil etish bilangina cheklanib bo'lmaydi. Sinf rahbari ishining o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, u oddiy bolalar jamoasini emas, balki o'quvchilar jamoasini shakllantiradi. Milliy va umummadaniy kompetensiyani shakllantirishda boshlang'ich sinf o'qituvchisining axloqiy obro'si g'oyat darajada yuqori bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi ana shundagina tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga ega bo'ladi. O'qituvchining shaxsiy fazilatlari, ma'naviy qiyofasi o'quvchilar ongining va xulqining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi uchun malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishning o'zi yetarli emas. U o'z tarbiyaviy faoliyatida yuksak darajadagi insonparvarlik fazilatlari, o'z ishiga sadoqati, intizomi, odamiyligi, axloqiy sifatlari bilan ham ta'sir kuchiga ega. Chunki, o'qituvchilik qobilyati juda ko'p sifatlarni: chuqur bilim, keng fikrlilik, ishga jon dildan ko'ngil qo'yish, bolalarga bo'lgan cheksiz muhabbat, muomala, nazokatlilik, qalb yoshligi, serzavq temperament, oqil va adolatlilik namunasi, alohida nazokat, sipolik va vazminlik kabi fazilatlarning bo'lishini taqozo qiladi. Sinf rahbarining va fan o'qituvchilarining asosiy vazifasi har bir o'quvchining faoliyatini quyidagi taklif va shartlar asosiga qurish maqsadga muvofiq:

1. Bolalarni muloqot darajasini, erkin va fikrlash doirasini kengaytirish uchun kitobxonlik madaniyatini keng yo'lga qo'yish;

2. Bolalarni demokratik tizim asosida tanqidiy fikrlash jarayoniga tayyorlash;
3. Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish uchun, o'qish, tarbiya, tarbiyaviy soat va sinfdan tashqari ishlar jarayonida o'qituvchilar tomonidan ularni erkin va faol faoliyat yuritishlari uchun barcha imkoniyat va sharoitlarni yaratib berish;
4. Ota –onalar bilan o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'ygan xolda, bolalarda ijtimoiy kompetensiyani shakllantirish borasida (bolalarni erkin va mustaqil, ijtimoiy faol qilib tarbiyalash, ularni shaxs o'rnida ko'rish, fikrini hurmat qilish nazarda tutiladi) ota-onalarga pedagogik bilim berish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi «Uzbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish buyicha Xarakatlar strategiyasi tuFrisida»gi PF-4947-son farmoni. // Uzbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to`plami, 2017 y., 6-son, 70-modda,20 son, 354-modda, 23-son, 448-modda.
2. Turdiev N.Sh., Asadov Yu.M., Akbarova S.N., Temirov D.Sh. Umumiy o`rta ta'lim tizimida o`quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirishga yunaltirilgan ta'lim texnologiyalari. // O`quv-uslubiy qo`llanma (I qism). - T.: «Fan va texnologiyalar», 2015. -10-20-b.
3. O. Musurmanova va boshqalar. Umumiy pedagogika 2-qism - T: 2020 y. "Innovatsiya-Ziyo" nashriyoti.
4. Salokhiddinova Gazalkhon Bekmirzayevna (2018). Creativity and artistic thinking as important components of professional competencies of future teachers. Academy, (5 (32)), 69-70.